

Polkuja medialukutaitoon

Opas varhais-
kasvatukseen ja
esiopetukseen

Polkuja medialukutaitoon -oppaan varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen on tuottanut Kansallinen audiovisuaalinen instituutti KAVI. Opas on julkaistu osana valtakunnallista Uudet lukutaidot -kehittämishjelmaa (2020–2022).

Ohjelma tarjoaa välineitä medialukutaidon, ohjelmointiosaamisen ja tieto- ja viestintäteknologisen osaamisen edistämiseen varhaiskasvatuksessa ja esi- ja perusopetuksessa. Ohjelman on rahoittanut opetus- ja kulttuuriministeriö ja toteuttanut Kansallinen audiovisuaalinen instituutti KAVI sekä Opetushallitus.

Opas kuuluu Polkuja medialukutaitoon -sarjaan, josta löydät oppaat myös vuosiluokille 1–6 ja 7–9. Vastaava opassarja on myös ohjelmointiosaamiseen.

Lisätietoa ja oppaat löydät osoitteesta www.uudetlukutaidot.fi.

Käsillä olevaa opasta on sen tuottaneen KAVIn asiantuntijoiden lisäksi ollut kirjoittamassa suomalaisen mediakasvatuskentän toimijoita. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen oppaan median tulkinnan ja arvioinnin sekä median tuottamisen osioita ovat olleet laatimassa Kaisa Önlén ja Ilmari Lappalainen Mediakasvatuskeskus Metkasta. Toiminta mediaympäristöissä -osiota on ollut kirjoittamassa Rauna Rahja Mannerheimin Lastensuojeluliitosta. Tukenaan käsikirjoittajilla on ollut joukko varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajia ja mediakasvatuksen asiantuntijoita, jotka ovat kommentoineet oppaan tekstejä.

Kiitokset kaikille oppaan tekemisessä mukana olleille!

Kuvitus: Jauri Laakkonen

Taitto: Kiira Koivunen ja Tuomas Korolainen, Mene Creative Oy

ISBN 978-952-69587-4-3 (nid.)

ISBN 978-952-69587-5-0 (PDF)

Creative commons lisensoitu: CC BY 4.0.

creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fi

KANSALLINEN AUDIOVISUAALINEN INSTITUUTTI
NATIONELLA AUDIOVISUELLA INSTITUTET
NATIONAL AUDIOVISUAL INSTITUTE

UUDET
LUKUTAI
DOT

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti on mediakasvatusviranomainen, joka lain (1434/2007) mukaisesti edistää mediakasvatusta, lasten mediataitoja ja lapsille turvallista mediaympäristöä. Osallistumme aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun mediakasvatuksesta sekä tiedotamme lapsiin ja mediaan liittyvistä asioista. Meihin voi olla aina yhteydessä mediakasvatusta ja medialukutaitoa koskeissa asioissa.

Sisällys

Tueksi medialukutaidon poluille varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen	4
Näin käytät opasta	4
Mitä ovat media ja medialukutaito?.....	5
1 Median tulkinta ja arviointi	6
Mediasisältöjen tulkinta	8
Kurkistuksia kuviin ja elämyksiä äänistä.....	8
Elämymatkoja median tarinoihin.....	9
Luovat ja eläytyvät mediatulkinnat.....	10
Median vaikutusten ymmärtäminen	11
Muksujen media-arkea	11
Mainosten jäljillä.....	12
Viekas kettu ja muita mielikuvia	13
Media tietolähteenä	14
Tutkimaan!.....	14
Villit valokuvat – satua vai totta?.....	15
Viisasten kivet	16
Minä median käyttäjänä	17
Tärkeät tunteet mediataitojen tukena	17
Mukavia mediakokemuksia.....	18
Mediapaloja.....	19
2 Median tuottaminen	20
Luova ilmaisu	22
Mediaa luovasti leikkien	22
Animaation alkeet.....	23
Meidän ryhmän esitys.....	24
Vaikuttaminen.....	25
Oman ilmaisun voimaa	25
Meidän ryhmän säännöt.....	26
Mainiot mainokset.....	27
Tiedon välittäminen	28
Kertovat kuvat.....	28
Meidän uutiset.....	29
Tiedontekijät.....	30
Minä median tuottajana	31
Ilmaisun iloa ja leikin lumoa.....	31
Ideat peliin!	32
Supersankarin sairaspäivä.....	33
3 Toiminta mediaympäristöissä	34
Turvallisuus	36
Turvallisesti median parissa.....	36
Arvokkaat kehot ja kuvat	37
Ikärajat tutuiksi	38
Omat rajat selväksi	38
Vastuullisuus	39
Lapsen tekijänoikeudet.....	39
Mediavälilaineet yhteisenä ilona	40
Huolelliset medialaitetaiturit.....	40
Hyvinvointi.....	41
Mediamaskotti kylässä	41
Mediasadutus.....	42
Media-aarrearkku	43
Hyvä vuorovaikutus.....	44
Mukavia muistoja kuvissa, kivoja kohtaamisia videolla.....	44
Kahnauksista kaveruuteen	45
Sopuisasti medialaitteilla	45
Eskarilaisen mediaetiketti.....	46
Uudet lukutaidot tukena digiajan opetuksessa ja kasvatuksessa	47

Tueksi medialukutaidon poluille varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen

Opas tarjoaa sinulle käytännönläheisiä esimerkkejä ja pedagogisia malleja medialukutaidon edistämiseen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa.

Media on osa lasten kasvu- ja oppimisympäristöä. Digiajan medioituneessa yhteiskunnassa medialukutaito on jokaiselle tarpeellinen kansalaistaito. Kaikilla lapsilla on yhdenvertainen oikeus oppia tutkimaan mediaa ja kokeilemaan median tuottamista itse sekä opettelemaan turvallista toimimista median parissa.

Oppaaseen on koottu Uudet lukutaidot -kehittämishjelmassa vuonna 2021 julkaistut hyvän pedagogisen toiminnan kuvaukset medialukutaitoon sekä kuvausten toteutusta mallintavia käytännön esimerkkejä. Kuvaukset ja pedagogiset esimerkit pohjautuvat Varhaiskasvatussuunnitelman (2018) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2014). Esimerkit tukevat suunnitelmien mukaista opetusta ja pyrkivät samalla vastaamaan niihin tarpeisiin, joita lapsilla on heidän ottaessaan ensiaskeleita media-arjessa.

Kuten muutkin taidot, myös medialukutaito kehittyy vähitellen kasvun ja kokemusten myötä. Lapsi tarvitsee lapsentasoisia median ymmärtämisen, tulkinnan ja arvioinnin taitoja sekä taitoja toimia median parissa vastuullisesti, turvallisesti ja hyvinvointia tukevalla tavalla. Lasta rohkaistaan oman ilmaisun löytämiseen ja omaan median tuottamiseen. Näistä elementeistä koostuu lapsen kehittyvä medialukutaito.

Aikuisten tärkeänä tehtävänä on tukea lasta mediataitoihin tutustumisen kaikissa vaiheissa. Lapset oppivat medialukutaidon ensi askelia tuttujen työtapojen avulla, esimerkiksi leikkien, liikkuen, tutkien sekä taiteellisen ilmaisun kautta. Myönteiset tunnekokemukset, ilo ja uutta luova toiminta innostavat oppimaan yhdessä. Digitaaliset laitteet ja ympäristöt ovat yksi osa monipuolista oppimisympäristöä. Esimerkit on laadittu siten, että niiden toteuttaminen onnistuu yksinkertaisilla laitteilla, kuten älypuhelimella, ja monet jopa ilman digilaitteita.

Medialukutaito lukeutuu osaksi oppimisen alueita ja oppimiskokonaisuuksia sekä läpäisee monia laaja-alaisen osaamisen alueita. Toivomme, että opas innostaa ja rohkaisee varhaiskasvatukseen ja esiopetuksen ammattilaisia tarttumaan medialukutaidon teemoihin eri näkökulmista ja ottamaan ne hyvän pedagogisen toiminnan kuvausten ohella luontevaksi osaksi toimintaa ja pedagogista suunnittelua ja arviointia. Opettajan ei tarvitse osata kaikkea vaan esimerkkien parissa voi oppia yhdessä. Olennaista on ymmärtää, miksi näitä asioita opetellaan.

Näin käytät opasta

Opas tukee kehittyvää mediataitoa kolmiosaisen rakenteensa kautta; esimerkit edustavat pääaluetain median tulkintaa ja arviointia, median tuottamista ja toimintaa mediaympäristöissä. Kunkin pääalueen alta ovat löydettävissä osa-alueittain sitä koskevat hyvän pedagogisen toiminnan kuvaukset varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen sekä niitä mallintavat pedagogiset esimerkit.

Kunkin pääalueen sisällä avataan tarkemmin toiminnan tavoitteita ja sisältöjä sekä sitä, miten asioita voi lasten kanssa käsitellä. Jaottelu auttaa syventämään pedagogista ajattelua sekä suunnitelmien

nittelemaan ja arvioimaan monipuolisesti toimintaa. Käytännön työskentelyssä alueiden sisällöt linkittyvät toisiinsa ja vastaavasti esimerkit tukevat usein useamman pää- ja osa-alueen tavoitteiden toteutumista.

Oppaan esimerkit ovat yhdenlaisia polkuja ja lähestymistapoja medialukutaidon edistämiseen. Ne on tarkoitettu pedagogisiksi virikkeiksi ja aihioiksi toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Esimerkkeihin voi tarttua vain joltain kulmalta tai luoda niiden ympärille laajemman pedagogisen kokonaisuuden. Esimerkit on tarkoitettu toteutettaviksi hyödyntäen medioita, joita on paikallisesti mahdollista käyttää.

Esimerkeissä ja niiden järjestyksessä on huomioitu lasten ikävaiheet ja taitojen kehittyminen. Toiminnan vaatavuus on määritelty symbolimerkillä. Helpoimpia esimerkkejä voi toteuttaa ihan pienimistä, alle 3-vuotiaista alkaen, mutta ne soveltuvat yhtä lailla isommillekin lapsille. Haastavimmat esimerkit taas sopivat parhaiten esiopetusikäisille. Esimerkkejä voi hyödyntää sellaisenaan tai soveltaa ryhmälle sopivin tavoin.

Esimerkkien teemoihin liittyviä lisämateriaaleja on koottu erilliseen materiaalipankkiin, joka löytyy osoitteesta www.mediataitokoulu.fi/mediapolku.

Toivotamme tämän oppaan parissa yhdessä tekemisen iloa, rohkaisevia kokeiluja ja innostavia polkuja medialukutaitoon!

Esimerkkien soveltuvuus

- = Kaikille lapsille
- = Yli 3-vuotiaille
- = Esiopetusikäisille

Mitä ovat media ja medialukutaito?

Yleisnimitys "media" kattaa monia asioita. Mediavälineitä ovat sekä perinteiset joukkotiedotusvälineet, kuten sanomalehdet, televisio ja radio että uudet digitaaliset välineet, kuten läppärit, tablettitietokoneet ja älypuhelimet. Kaikki viestit, joita mediavälineillä tuotetaan, käytetään ja välitetään ovat mediasisältöjä. Niitä voivat olla esimerkiksi tekstiviestit, elokuvat, valokuvat, pelit ja uutiset. Median toimialalla taas tarkoitetaan organisaatioita, instituutioita tai tahoja, jotka tuottavat ja välittävät mediasisältöjä, esimerkiksi uutistomituksia tai lehtikustantamoja. Media muodostaa myös ympäristöjä, joissa ihmiset voivat toimia, kuten sosiaalisen median palvelut.

Medialukutaidolla tarkoitetaan taitoa käyttää, lukea, ymmärtää, tulkita, ja arvioida kriittisesti erilaisia mediasisältöjä. Medialukutaito käsittää myös taidon tuottaa mediasisältöjä itse erilaisiin tarkoituksiin ja viestiä median kautta. Medialukutaitoa on niin ikään taito käyttää mediavälineitä ja toimia turvallisesti ja vastuullisesti median parissa.

1

Median tulkinta ja arviointi

Lapset ovat aktiivisia tutkijoita ja toimijoita jo vauvaiästä asti. Oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa - ympäristön, jota pienet eivät osaa vielä itse sanallistaa tai kokonaisvaltaisesti ymmärtää. Media on yksi tärkeä osa lasten kasvu-ympäristöä. Aikuisen tehtävä on tunnistaa lasten kiinnostuksen kohteita ja tunteita sekä sanallistaa ne ymmärrettäviksi asioiksi ja ilmiöiksi. Tämä tukee lapsen kasvua, osallisuutta ja oppimista median parissa.

Varhaiskasvatusikäisillä ensiaskeleet median tulkintaan ja arviointiin otetaan mediasisältöjen tutkimisen, ihmettelyn ja oivaltamisen kautta. Varhaiskasvatuksen nuorimpien kanssa median tulkinta alkaa kuvien ja äänten yhteisestä tarkastelusta ja median huomioimisesta osana arkea. Pienten lasten tutkimisen ohjaamisessa virittäydään lasten reaktioiden, puuhakkuuden ja löydösten äärelle.

Noiin 3–5-vuotiaina lapset kokevat ja sanallistavat ympäröivää maailmaa jo monin tavoin. Mediaa tutkitaan luontevana osana toimintaa: eläydytään median tarinoihin, kerrotaan niistä ja tehdään omia tulkintoja. Yhdessä herätellään tietoista, uteliasta ja kyseenalaistavaakin suhtautumista koettuihin mediasisältöihin ja pohdintaa siitä, mikä on totta ja mikä satua. Eskari-ikässä lasten valmius ymmärtää mediaa ihmisen tuottamana, valikoituna sisältönä kehittyi. Lapset kuitenkin tarvitsevat vielä aikuisen vahvaa tukea median ymmärtämisessä ja kokemustensa käsittelyssä.

Jotta median tutkimisen, ymmärtämisen, tulkinna ja arvioinnin taidot voivat kehittyä, tarvitaan kokemuksia erilaisista medioista. Lapsia tuetaan tavoitteellisesti monipuolisten mediakokemusten pariin ja niiden käsittelyyn erilaisin ilmaisun ja leikin keinoin. On tärkeää rohkaista lasta kertomaan omista kokemuksistaan, toiveistaan ja kiinnostuksenkohteistaan sekä tunteistaan median parissa. Kokemusten sanoittaminen ja heränneiden tunteiden tunnistaminen auttavat myös tulkitsemaan ja arvioimaan mediaa.

Esimerkit tukevat monipuolisesti median tutkimisen, ymmärtämisen, tulkitsemisen ja arvioinnin taitojen edistämistä varhaiskasvatuksen pienimmistä esiopetusikäisiin.

Mediasisältöjen tulkinta

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Tutustutaan mediaan ja erilaisiin kuvaa, liikkuvaa kuvaa ja ääntä sekä näiden yhdistelmiä sisältäviin mediasisältöihin: tarkastellaan lehtien ja kirjojen kuvia, katsotaan videoita, pelataan digitaalisia pelejä ja kuunnellaan äänikirjoja.

Eläydytään mediasisältöihin ja rohkaistaan lapsia kertomaan näkemästään ja kuulemastaan sekä mediasisältöjen herättämistä tunteista monipuolisia ilmaisu-keinoja käyttäen.

Kurkistuksia kuviin ja elämyksiä äänistä

Mediasisällöt koostuvat kuvista, teksteistä, liikkuvasta kuvasta ja äänistä sekä näiden yhdistelmistä. Jo aivan pienten kanssa tarkastellaan kuvia ja kuunnellaan tarkkaavaisesti ympäristön ääniä.

Sadut ja kuvakirjojen katselu ovat osa varhaiskasvatuksen päivittäistä arkea. Aikuisen eläytyvä lukeminen ja yhteisen huomion kiinnittäminen kuviin ja niiden yksityiskohtiin herättää uteliaan ja tarkkaavaisen asenteen nähtyä ja kuultua kohtaan.

Äänikokeilut esimerkiksi keho- ja rytmisoittimin sekä ympäristön esineillä kehittävät luovuutta ja synnyttävät oivalluksia. Kiinnostus lasten tuottamia ääniä kohtaan mallintaa lapsille elämyksellistä kuuntelua.

- Katselkaa ja tutkikaa ympäristön ja kirjojen kuvia yhdessä. Nimetkää kuvissa olevia asioita ja tunnustakaa kuvista tuttuja värejä, muotoja ja hahmoja. Kirjan kantta katsoessa jutellaan, mistä kirja kertoo.
- Tutkikaa ääniä kuuntelemalla tai tekemällä niitä itse. Millaisia ääniä kuuluu ulkona, entä sisällä? Miltä sade kuulostaa? Miten kattila kopisee? Millaisia ääniä omalla suulla ja keholla voi tuottaa?
- Tuotetut äänet voi myös tallentaa yhdessä kuuntelemista varten. Ääniä voi jäljitellä ja niiden lähteitä voi arvata. Ääniä voi kuunnella myös verkosta, kuten esimerkiksi Ylen ääniarkistosta: vintti.yle.fi/yle.fi/tehosto.yle.fi.

Elämymatkoja median tarinoihin

Lapsille tarjotaan monipuolisia kokemuksia median tarinoiden parissa. Yhdessä eläytyen tutkitaan elokuvien, kirjojen, ja digitaalisten pelien kuva- ja äänimaailmaa ja tapahtumia. Tarinoiden käsitteleminen ja kertominen yhdessä uudelleen lapsille luontevin, monipuolisin ilmaisutavoin tukee niiden ymmärtämistä. Samalla rohkaistaan lapsia omiin havaintoihin ja tulkintoihin.

- Rakentakaa tarinan maailmaa tai dramatisoikaa, leikkikää tai piirtäkää tapahtumia ja hahmoja lasten omien ideoiden ja aloitteiden mukaan. Lapsia rohkaistaan myös vapaaseen leikkiin mediasta saatujen kimmokkeiden pohjalta.
- Sisältöjen tutkimisen ohella lapsia rohkaistaan oman mediakokemuksensa tarkasteluun. Millaisia tunteita median parissa heräsi? Mikä nauratti? Tuliko jostain asiasta surullinen olo? Millaiset tapahtumat, äänet tai hahmot tuntuivat jännittäviltä?

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan tekijänoikeuslakia. Ilmaiseksi saa näyttää esimerkiksi elokuvia KAVIn Elokvapolulta ja suomalaisia lastenohjelmia Yle Areenasta:

elokvapolku.kavi.fi/esipolku
areena.yle.fi/tv/ohjelmat/lapset.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Koetaan monipuolisesti erilaisia mediasisältöjä, kuten lapsille sopivat uutiset, mediataide, elokuvat ja musiikki. Käytetään yhdessä mediasisältöjä, joissa on tekstiä.

Opetellaan ymmärtämään mediaa ihmisen tuottamana ja valitsemana sisältönä.

Opetellaan ymmärtämään mediasisältöjä. Käsitellään erilaisin ilmaisukeinoin satujen, pelien tai lastenohjelmien tapahtumia ja hahmoja ja rohkaistaan lapsia tuottamaan omia tulkintoja.

Luovat ja eläytyvät mediatulkinnat

Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti erilaisiin mediasisältöihin, musiikkiin, elokuvaan, kuviin ja sanallisiin sisältöihin, ja opetellaan ymmärtämään ja tulkitsemaan niitä. Lapsia rohkaistaan ilmaisemaan omia havaintojaan ja kokemuksiaan. Tulkintojen tekemisessä ja esittämisessä hyödynnetään niin sanallista, kuvallista kuin kehollistakin ilmaisua.

Seuraavat esimerkit kuvaavat runojen ja kuvien tutkimista ja tulkintaa, mutta samaan tapaan oman ilmaisun keinoin voi tarkastella musiikkia tai äänimaailmaa.

- Lukekaa yhdessä runoja tai laulun sanoja, laululyriikoita, niihin eläytyen. Tarkastelkaa runon ominaisuuksia ja ilmaisutapaa, kuten rytmiä ja riimejä. Tehkää tulkintoja: mitä runossa tapahtuu, ja mistä se kertoo? Onko runo iloinen tai surullinen? Käyttäkää erilaisia ilmaisukeinoja: digitaalista maalaamista, äänimaiseman tekemistä tai leikkikää tai dramatisoikaa runo videolle. Tutkittaessa erilaisia töitä oivalletaan, että runosta voi herätä erilaisia ajatuksia ja kokemuksia.
- Tutkikaa ja tulkitkaa taidekuvaa, valokuvaa tai piirrosta: mitä kuvassa tapahtui hetki sitten? Mitä siinä tapahtuu seuraavaksi? Tulkintoja voi harjoitella myös tekemällä tarinan kahden kuvan välille. Kuvatkaa esimerkiksi lelu kahdessa eri paikassa ja tuokaa toiseen kuvaan jotain uutta mukaan. Keksikää tarina siitä, mitä kahden kuvan välillä on tapahtunut.

Kiinnitetään tietoista huomiota siihen, että se, mitä tarinoissa tapahtuu tai millaisia hahmoja niissä on, on aina tekijöiden valintojen tulosta.

- Katsokaa elokuva tai lastenohjelman jakso. Pohtikaa, millaisia ominaisuuksia päähenkilöillä on. Hahmojen luonne päätetään yleensä käsikirjoitusta tehtäessä. Miten tarina muuttuisi, jos hahmolle olisi päätetty valita erilainen luonne? Millainen tarinasta tulisi, jos tapahtumien kulkua muutettaisiin?

Median vaikutusten ymmärtäminen

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Tarkastellaan yhdessä lasten kanssa, miten media näkyy ja vaikuttaa lasten arjessa, kuten leikeissä ja elinympäristössä.

Käsitellään median hahmojen piirteisiin ja toimintatapoihin samaistumista leikkien kautta.

Tutkitaan yhdessä mainoksia ja jutellaan haluamisen, tarvitsemisen ja ostamisen erosta.

Muksujen media-arkea

Media on monin tavoin läsnä ihmisten arjessa. Varhaiskasvatuksessa kiinnitetään tietoista huomiota siihen, missä kaikkialla ympäristössä ja lasten arjessa media näkyy ja kuuluu ja millä tavoin. Omaan mediaympäristöön ja medioihin tutustumista ja niiden havainnointia auttaa lapsen luontainen uteliaisuus ja tutkimisen tarve. Rohkaisemalla lasta turvallisesti median pariin mediasta tehdään myös lapselle kuuluva, luonnollinen osa elämää.

Lasta tuetaan ikäkauden mukaiseen oman mediaympäristön tarkasteluun: puhelin kiinnostaa tarttumaan ja tutkimaan, kuvia voi ihmetellä yhdessä medialaitteilta ja musiikin tahtiin on mukava liikkua.

- Pysähtykää tarkastelemaan varhaiskasvatuksen päivittäisten toimintojen kuten ruokailuiden, ulkoilun tai perushoidon yhteydessä, millaisia mediahahmoja ja -elementtejä oppimisympäristössä tai esimerkiksi lasten omissa tavaroissa esiintyy. Mediavälineitä tehdään tutuiksi niitä nimeämällä ja pohtimalla yhdessä niiden käyttötapoja.
- Lasten leikeissä esiintyy usein lapsille tuttuja mediahahmoja. Pohtikaa yhdessä, miten hahmo vaikuttaa leikkiin ja millaisia ominaisuuksia sillä on. Hahmojen myönteisiin piirteisiin, kuten ystävällisyyteen tai sinnikkyyteen, voi samastua myös muissa arkisissa tilanteissa.

Mainosten jäljillä

Lasten mediamaisemaan kuuluvat myös mainokset. Lasten kanssa pohditaan, mitä mainokset ovat ja miksi mainoksia on olemassa. Yleensä mainosten tavoite on saada haluamaan tai ostamaan jotain uutta.

- Tarkastellaan mainoksia ympäristössä: kuinka paljon, missä ja millaisissa tilanteissa mainoksia näkyy tai kuuluu?

Mainonta ohjaa ja houkuttelee tietynlaisiin kulutustottumuksiin, ja lasten kanssa on tärkeää pohtia, mitä elämässä oikeasti tarvitaan. Tarvitseeko aina saada uusia asioita ja mihin jatkuva uusien tuotteiden ostaminen voi johtaa kotona tai ympäristön kannalta?

- On paljon mukavia asioita, joita ei voi tai tarvitse ostaa. Piirtäkää tai ottakaa kuvia keksimistänne asioista.
- Tehkää omia mainoksia valitsemallanne tekniikalla, esimerkiksi videona, äänitteenä tai kollaasi-askarteluna lehtileikkeitä hyödyntäen. Keskustelkaa yhdessä, millaiset asiat tekevät mainoksesta kiinnostavan tai tylsän, ja milloin mainoksesta voi olla hyötyä tai harmia.
- Valitkaa mainosten aiheiksi myös asioita, jotka tuottavat iloa, mutta joita ei voi ostaa. Keksikää esimerkiksi mainos omalle ryhmälle.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Pohditaan median vaikutuksia ajatuksiin ja toimintaan, kuten lasten tietokirjojen vaikutusta ymmärrykseen asioista.

Opetellaan ymmärtämään, että media voi luoda asioista mielikuvia ja yleistyksiä. Tarkastellaan tapoja esittää satu- ja eläinhahmoja tai sukupuolia lastenohjelmissa ja elokuvissa.

Tarkastellaan lähiympäristön mainontaa ja pohditaan mainosten yhteyttä kuluttamiseen.

Viekkas kettu ja muita mielikuvia

Media välittää mielikuvia asioista ja ihmisistä. Yleistyksen vaikuttavat käsityksiin ja suhtautumiseen asioihin. Esiopetusikäisten kanssa voi tutkia tutuissa saduissa, peleissä tai elokuvissa esiintyviä hahmoja ja niihin liitettyjä yleistyksiä.

- Muistelkaa tuttuja eläinhahmoja elokuvissa tai tutkikaa suomalaisia kansansatuja. Millaisina eläimet, kuten karhu ja kettu, esitetään? Tiivistäkää havainnot esimerkiksi kuvina ja sanoina tai leikkikää hahmoja. Onko hahmoilla yhteisiä tai toisistaan eroavia piirteitä?
- Ovatko eläimet oikeasti sellaisia, millaisina ne saatetaan esittää? Ovatko karhut kömpelöitä, ketut viekkaita, pöllöt viisaita ja aasit tyhmiä? Etsikää, kysykää ja kootkaa tietoa eri lähteistä mielikuvien ja yleistysten rinnalle. Verratkaa toisiinsa esimerkiksi satukirjan ja tietokirjan kuvausta samasta eläimestä.

Media tietolähteenä

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Opetellaan käyttämään mediaa tiedon hankinnassa. Tutkitaan yhdessä ympäristöä ja maailmaa esimerkiksi valokuvaamalla ja etsimällä mediasisällöistä tietoa lapsia kiinnostavista kysymyksistä.

Opetellaan ymmärtämään, että osa median esittämistä asioista on totta ja osa kuvitteellisia. Hahmotetaan eroa esimerkiksi tuottamalla ja muokkaamalla valokuvia.

Rohkaistaan lapsia suhtautumaan uteliaasti mediasisältöihin ja ohjataan samalla kysymään näkemästään ja kuulemastaan.

Tutkimaan!

Eräs median tehtävistä on välittää tietoa. Aina taaperoikaisista alkaen lasten kanssa tutustutaan mediaan ja sen käyttöön tiedonlähteenä sekä tiedon rakentamisen välineenä arkisissa tilanteissa. Aikuinen mallintaa, miten mediaa käytetään tiedonhakuun ja sanoittaa samalla tekemistään. Lapset ovat itse aktiivisessa roolissa muodostamassa ymmärrystä ympäristöstä ja maailmasta. Tiedon etsimisen lähtökohtana voivat olla lasten kysymykset ja uteliaisuus erilaisia asioita kohtaan tai yhteiset havainnot.

- Etsitään yhdessä verkosta, kirjoista tai lehdistä tietoa lapsia kiinnostavista asioista, vaikkapa kulkuvälineistä tai ulkona nähdystä eläimistä. Mediasta löytyvää tietoa hyödynnetään arkisissa tilanteissa. Arjessa voidaan esimerkiksi etsiä retkireittejä tai tutkia sääennustetta ja tehdä kuvataulu erilaisista säätiloista ja säänmukaisista varusteista.
- Oppimisympäristön havainnointia tuetaan mediavälineillä, esimerkiksi valo- tai videokuvaamalla yhdessä lasten kanssa asioita, jotka kiinnostavat lapsia, ja nimeämällä niitä. Retkillä mukana kulkeva kuvausväline mahdollistaa tiedon välittämisen nähdystä ja koetusta sekä siihen palaamisen myöhemmin. Lapsia rohkaistaan kertomaan kuvasta ja muista tallenteista itse.

Villit valokuvat – satua vai totta?

Osa median välittämistä sisällöistä on faktaa, osa fiktiota, ja tätä eroa lasten kanssa opetellaan. Sadun ja toden eroa voidaan hahmottaa paitsi valmiita mediasisältöjä arvioimalla myös omien kokeilujen kautta.

Kiinnitetään tietoisia huomiota valokuvan todenmukaisuuteen ja luotettavuuteen. Yhdessä ihmetellään, kuinka kuvaajan valinnat vaikuttavat siihen, millaisen käsityksen kuvattavasta kohteesta saa, ja kuinka kuvaa voi muokata. Esimerkiksi vihreän kankaan (green screen) tekniikan avulla kuviin voidaan lisätä mielikuvituksellisia taustoja ja lapsille voidaan näin havainnollistaa, kuinka elokuva- tai mainosnäyttelijät voivat esiintyä mitä erikoisemmissa ympäristöissä.

- Ottakaa valokuvia yhdessä lasten kanssa. Havainnoikaa, miten asiat näyttävät erilaisilta, kun kuvia otetaan eri perspektiiveistä, eri etäisyyksiltä tai kun niitä rajataan. Millainen kuva on milloinkin hyödyllisin tiedon välittämisen kannalta?
- Hassutelkaa kuvilla. Katsojaa voi harhauttaa näppärillä trikkikuvilla. Esimerkiksi ottamalla lapsesta kuva nelinkontin lattialla ja kääntämällä kuva 180 astetta luodaan vaikutelma katosta roikkuvasta lapsesta. Kuvattavien kohteiden välistä etäisyyttä hyödyntäen tornitalo voidaan saada "mahtumaan" lapsen sormien väliin. Ihmetelkää kuvia ja jutelkaa, kertovatko valokuvat aina totuuden.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Etsitään yhdessä tietoa mediasisällöistä arjen tilanteissa.

Tutkitaan kuvitteellisten ja todenmukaisten mediasisältöjen eroa esimerkiksi tarkastelemalla lastenohjelmia ja lapsille sopivia uutisia.

Viisasten kivet

Esiopetusikäiset lapset ovat innokkaita oppimaan uutta. Mediaa voidaan tutkia ehtymättömänä tiedonlähteenä, joka ruokkii ymmärrystä asioista. Jutellaan, mitä tieto oikein on ja mistä kaikki tieto tulee. Tiedon etsimisestä eri lähteistä tehdään luonteva osa arjen käytänteitä.

- Tutkikaa mitä tahansa lapsia kiinnostavaa tai ryhmälle yhteisöllisesti merkityksellistä asiaa. Kar-toittakaa, mitä tutkittavasta asiasta tiedetään ja pohtikaa, mitä tietoa vielä tarvitaan. Käyttäkää apuna esimerkiksi kirjoja tai muita lapsille suunnattuja media-aineistoja. Tietoa voi etsiä myös yhdessä vanhempien kanssa ja kertoa löydöistä toisille.
- Laittakaa uuden tiedonsäikeen merkiksi purkkiin esimerkiksi kaunis, kimaltava kivi. Kivi tekee oppimisen näkyväksi – minkä verran tiedettiin ensin ja miten paljon nyt? Tehkää löytynyt tieto näkyväksi myös sanoina tai kuvina.
- Tutkikaa yhdessä tiedon luotettavuutta. Mistä voi tietää, että löytynyt tieto on totta? Onko tieto luotettava, jos sen kertoo kaveri tai opettaja? Ovatko lapset luulleet joskus jonkin sellaisen asian olevan totta, joka onkin osoittautunut saduksi? Mistä voi löytää luotettavaa tietoa tai mistä tie-don voi tarkistaa?

Tiedon luotettavuutta lisäävät esimerkiksi saman tiedon löytyminen monesta eri lähteestä, tietolähteen ajantasaisuus sekä luotettava jul-kaisija kuten sanomalehti tai uutislähetys. On syytä tehdä ero virheen ja tahallisen harhaanjohtamisen välillä; kaikki erehtyvät joskus, mutta luotettavat tahot oikaisevat virheen sen huomattaessaan.

Lapsi ei juurikaan pysty vielä itsenäisesti arvioimaan mediassa esi-tettyjen tietojen luotettavuutta. Lasta kannustetaan kääntymään aina aikuisen puoleen, jos jokin mediassa kuultu tai nähty askarruttaa.

Minä median käyttäjänä

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Pohditaan yhdessä lasten omaa ja perheiden median käyttöä: mediasisältöjä, niiden parissa vietettyä aikaa sekä syntyneitä kokemuksia.

Käsitellään lasten omia mielenkiinnon kohteita mediassa leikkien ja luovan ilmaistun keinoin.

Innostetaan ja rohkaistaan lapsia monipuolisesti erilaisten mediasisältöjen pariin.

Tärkeät tunteet mediataitojen tukena

Lasten mediakokemusten käsittelyä tuetaan tunnetaitoja vahvistamalla. Lapsia rohkaistaan ilmaisemaan tunteita ja kertomaan omasta olostaan. Lasten kokemuksia kuunnellaan ja samalla lapsia kannustetaan arvostamaan omia tunteitaan ja kokemuksiaan.

Pienimmät lapset eivät osaa itsenäisesti käsitellä, hallita tai nimetä omia tunteitaan, ja isommillekin se voi olla hankalaa. Tunneilmaisua tuetaan vastaamalla lapsen reaktioihin, sanoittamalla niitä ja kuuntelemalla ja arvostamalla ilmaistuja tunteita.

- Tunteiden nimeämisen tukena voi käyttää tunnekortteja ja sanoittaa median hahmojen tunnetiloja. Peilin edessä voidaan tutkia, miltä eri tunteet näyttäisivät omilla kasvoilla ja kehossa. Isompien lasten kanssa voi jutella, miltä kehossa tuntuu, kun naurattaa tai itkettää.
- Tunteita voi tutkia myös lelun tai mediahahmon avulla. Onko lelu iloinen, surullinen, vihainen vai pelokas? Mikä tekee lelun iloiseksi? Entä surulliseksi? Kokeillaan, miten surullinen tai iloinen lelu liikkuisi ja jäljitellään liikettä.
- Tunteiden tutkiminen liitetään yhdessä koettuihin mediakokemuksiin. Saiko tarina nauramaan, tai tuntuiko se jännittävältä? Onko jonkin ohjelman katsominen pelottanut? Entä millainen olo tulee pelatessa pelejä?

Mukavia mediakokemuksia

Lapsen myönteisen ja yksilöllisen mediasuhteen rakentumista tuetaan monin tavoin. Tarjotaan mahdollisuuksia monipuoliseen kokemiseen median parissa ja kuunnellaan ja arvostetaan lapsen omia kokemuksia. Kiinnitetään yhdessä huomiota varhaiskasvatuksessa käytettävään mediaan ja kuunnellaan sekä mahdollisuuksien mukaan toteutetaan lasten toiveita.

- Jutelkaa arkisten toimien lomassa siitä, millaiset mediavälineet ja -sisällöt kuuluvat lasten elämään: millaisia elokuvia lapset ovat katsoneet, entä ohjelmia? Luetaanko tai kuunnellaanko kotona yhdessä kirjoja, selaillaanko lehtiä tai kuunnellaanko musiikkia? Entä millaisia pelejä lapset pelaavat?
- Pysähtykää lasten omien mediasuosikkien äärelle. Mistä lapset pitävät niissä? Seikkaileeko tarinoissa kivoja hahmoja tai ovatko tapahtumat jännittäviä? Voiko suosikkimediasta oppia jotain uutta? Ollaanko median äärellä yhdessä toisten kanssa ja millaisia mukavia hetkiä mediankäyttöön liittyy? Tehkää suosikit näkyviksi esimerkiksi työstämällä kuvakollaasi eri tekniikoita käyttämällä tai kokoamalla suosikkikansio lasten tuottamista piirustuksista ja kerronnasta.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Tarkastellaan lasten omaa mediankäyttöä. Pohditaan erilaisia mediankäyttötilanteita ja sitä, miten mediaa käytetään eri tavoin yksin tai yhdessä.

Tarkastellaan arvottamatta lapsille merkityksellisiä mediasisältöjä ja rohkaistaan kertomaan niistä monipuolisin ilmaisukeinoin. Pohditaan, miksi ne ovat mielekkäitä.

Ymmärretään, että eri ihmiset kokevat ja käyttävät mediaa eri tavoin. Rohkaistetaan lapsia keskustelemaan kokemuksistaan median parissa ja vertailemaan niitä toisten kanssa.

Mediapaloja

Median parissa saa pitää hauskaa! Perheissä ja lapsilla on erilaisia mediankäytön tapoja. Tutkitaan mediatottumuksia ja opetellaan arvostavaa suhtautumista omaa ja toisten erilaista mediankäyttöä kohtaan. Samalla opetellaan, että kenenkään yksilöllinen maku ei ole muita huonompi tai parempi, ja että erilaisista tavoista voi oppia itsekin uutta.

- Ryhtykää tutkijoiksi ja tarkastelkaa omaa mediankäyttöä kotona. Kootkaa havainnot erillisille paperinpaloille. Mediakokemuksia voi piirtää tai ilmaista sanallisesti. Mediapaloihin voi kirjata esimerkiksi luetun tai kuunnellun kirjan, pelatun pelin, kuunneltua musiikkia tai katsotun elokuvan tai videon. Kootaan samansisältöiset mediapalat jonoiksi. Havainnoidaan lukumääriä ja ihmetellään yhdessä, miten pitkiä jonoja eri medioista syntyy. Millaisen mediankäytön parissa eskarit erityisesti viihtyvät? Havainnot voi koota myös digitaalisesti pylväsdiagrammiin.
- Jutelkaa, millainen mediankäyttö on kaikkein mukavinta tai hauskinta ja jakakaa kokemuksia. Poimikaa mediapaloista parhaat ja tarkastelkaa niitä yhdessä. Ollaanko oman lempimedian äärellä yleensä yksin vai yhdessä kaverin tai perheenjäsenten kanssa? Tutustukaa toistenne erilaisiin mediasuosikkeihin.

2

Median tuottaminen

Medialukutaidossa "kirjoittaminen" eli oma median tuottaminen on yhtä tärkeää kuin "lukeminen" eli muiden tuottaman median ymmärtäminen. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa lapset opettelevat myös median tuottamisen taitoja. On tärkeää antaa jokaisen lapsen kokeilla mediasisältöjen tekemistä itse ja saada onnistumisen kokemuksia. Itse tekemällä lapselle tarjoutuu mahdollisuus nähdä ja ymmärtää, miten mediasisällöt syntyvät ja miten mediaa voi käyttää monella tavalla oman ilmaisun välineenä.

Varhaiskasvatuksessa pienimmillekin voi antaa mahdollisuuden mediavälineiden ja niiden käyttötarkoitusten uteliaaseen ja turvalliseen tutkimiseen ja helppoon mediatuotosten tekemiseen lapsen oman kiinnostuksen mukaan. Pienimmätkin voivat aikuisen tukemina ottaa esimerkiksi kuvia ja videoita. Jos omatoiminen tuottaminen ei vielä onnistu, aikuinen voi tallentaa lapselle merkityksellisiä asioita. Tämä edellyttää, että aikuinen havainnoi herkästi, kun lapsi viestittää itselleen tärkeistä asioista.

Lasten motoriset taidot ovat yleensä 3–5 vuoden iässä kehittyneet sille tasolle, että lasten voi antaa monipuolisesti kokeilla eri medialaitteiden käyttöä. Varhaiskasvatukseen valitaan sellaisia median tuottamisen välineitä, jotka ovat helppokäyttöisiä ja riittävän pienikokoisia lasten käsiin. Esiopetuksessa lapsi on aktiivinen median käyttäjä ja tuottaja, mutta tarvitsee edelleen aikuisen tukea ja ohjausta.

Osallistumisen mahdollisuus, oma luova tekeminen ja aikuisen kannustus ovat pienillekin tärkeä osa medialukutaitoiseksi kasvamista. Aikuinen ohjaa mediatuottamista oman esimerkin kautta, ja rohkaisee omaan ilmaisuun. Virheitä ei tarvitse pelätä, vaan tuottamista kokeillaan vapaasti ja leikillisesti. Tärkeintä on tekeminen, kokeminen ja oppiminen, ei näyttävä lopputulos. On myös tärkeää havainnoida herkästi sitä, mikä on lapsen oma tavoite median tuottamisessa.

Uusia toiminnallisuuksia ja tekniikoita voidaan opetella myös alusta asti yhdessä, jos aikuisella ei ole aiempaa kokemusta niiden käytöstä. Tämä mallintaa lapsillekin luovan ja ennakkoluulottoman kokeilun arvoa median tuottamisessa. Vielä välineitä ja teknistä taituruutta olennaisempaa on lapselle luontaisen leikin, rikkaan mielikuvituksen käytön ja luovuuden tukeminen median tuottamisen parissa – ja yhdessä tekemisen ilo!

Luova ilmaisu

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Tuetaan lasten sanallista, kuvallista ja kehollista ilmaisua median tuottamisen parissa monipuolisin keinoin.

Ideoidaan ja tuotetaan kokeilevasti erilaisia mediasisältöjä, kuten digitarinoita, äänitaltiointeja tai piirroksia.

Leikitään yhdessä median tuottamiseen liittyviä leikkejä. Tehdään esimerkiksi reportaasi arjen tapahtumista.

Osallistutaan median tuottamisen eri vaiheisiin: yhteiseen ideointiin, luovaan toteuttamiseen ja tuotoksen tarkastelemiseen.

Tutustutaan erilaisiin mediavälineisiin sekä digitaalisiin sovelluksiin ja ohjelmiin, ihmetellään yhdessä ja käytetään niitä leikinomaisesti ja kokeillen sisältöjen tuottamisessa.

Mediaa luovasti leikkien

Median avulla on mahdollista ilmaista itseään monin eri tavoin. Lasten luovaa ilmaisua tuetaan käyttämällä mediaa virikkeenä ja ilmaisun tallentamiseen. Pienimmillekin lapsille on luontaista kehollinen ilmaisu ja esimerkiksi liike musiikin tai vaikkapa laululeikkivideoiden tahdissa. Lasten omien moniaististen mediakokemusten tallentaminen mediaesitykseksi ja niiden äärelle palaaminen tekee lapsen omasta ilmaisusta näkyvää.

- Pientenkin lasten kanssa voi kuunnella monenlaista musiikkia ja liikkua sen mukana eri tavoin: hurjasti tai hitaasti, heilutella jäseniä, hyppiä ja pyöriä väkkäränä. Aikuisen avustuksella voidaan kuvata musiikkiliikunnasta video ja palata myöhemmin sen tunnelmaan. Musiikkia voi tehdä myös itse erilaisten äänien, esineiden, soittimien ja helppojen sovellusten avulla, ja sitä voi myös äänittää yhdessä.
- Lapselle on luontaista käsitellä kokemuksia leikin kautta. Lastenmedian parissa koettuihin tarinoihin, hahmoihin ja tunnelmiin voi eläytyä kehollisen ilmaisun keinoin esimerkiksi tuttuja hahmoja matkimalla tai esittämällä. Leikkejä voi taltioida lasten omiksi mediatuotoksiksi kuvina ja videoina.
- Hieman vanhempien lasten kanssa voi saduttaa ja videoida lelujen tai mediahahmojen seikkailuja tai tehdä seikkailuista digitarinan, johon yhdistetään kuvia, ääniä ja vaikkapa lasten omia piirroksia.

Animaation alkeet

Animaation avulla lasten kanssa tutkitaan, miten liike luodaan kuva kovalta. Animaatio on monille lapsille tuttu mediamuoto ja sen tekeminen itse auttaa ymmärtämään paremmin myös koettua viihdemediaa. Animaatio sopii erilaisten lapsia kiinnostavien teemojen käsittelyyn ja sen avulla voi tutkia erilaisia ilmiöitä.

Stop motion -animaatio on helppo menetelmä päästä alkuun animaation tekemisessä. Sitä varten on myös useita sovelluksia älylaitteille. Kuvattavaa kohdetta liikutetaan hieman kerrallaan, ja yhdistettynä kuvat luovat illuusion liikkeestä. Tarinaan voi lisätä äänitehosteita, puhutun ääniraidan tai välitekstejä vanhojen mykkäelokuvien malliin.

- Kokeilkaa tehdä animaatio omalla keholla. Piksillaatio on stop motion -animaation muoto, jossa omaa kehoa liikutellaan nukan tavoin niin, että joka kuvassa ollaan vähän eri asennossa. Piksillaation tekeminen kehittää motorisia taitoja ja kehon tuntemusta.
- Pala-animaatiossa animaatiohahmo on itse askarreltu "paperinukke", jota liikutetaan taustaa vasten. Animoinnilla voi myös luoda illuusion elottomien materiaalien, kuten lelujen, muovailuvahan tai puista pudonneiden lehtien aktiivisesta toiminnasta.
- Muutosta voi tutkia stop motion -animaation avulla esimerkiksi kuvaamalla tasaisin väliajoin jääpalan sulamista tai kevään etenemistä tietyssä kohdassa pihaa.

Animaatiota yhdessä tehdessä rooleja vaihdellaan kuvaamisessa ja kuvattavana olemisessä tai hahmojen liikuttelussa. Näin lapsille syntyy kokemuksia median tekemisestä eri rooleissa.

Virittäytykää animaation tekoon esimerkiksi katsomalla pala-animaatioita KAVIn Elokuvapolkulta: elokuvapolku.kavi.fi/esipolku/elokuvatehtavat.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Tuetaan lapsia luovaan sanalliseen ja kuvalliseen ilmaisuun median keinoin.

Tehdään lasten kanssa yhdessä kokeillen mediasisältöjä, kuten kuva-animaatioita, videoita, digitaalisia kirjoja tai itse tehtyä musiikkia.

Osallistutaan yhdessä tuottamisen eri vaiheisiin: suunnitteluun, kokeilevaan ja leikinomaiseen toteuttamiseen ja tuotoksen tarkasteluun.

Käytetään yhdessä erilaisia mediavälineitä, sovelluksia ja ohjelmia mediasisältöjen tuottamisessa.

Meidän ryhmän esitys

Lapsia rohkaistaan yhteiseen luovaan sanalliseen, kuvalliseen ja ääni-ilmaisuun median parissa. Pienryhmissä suunnitellaan ja toteutetaan esityksiä, jotka tallennetaan yhdessä valitulla mediavälineellä. Samalla harjoitellaan ja jaetaan yhdessä median tuottamiseen liittyviä erilaisia tehtäviä: tarvitaanko käsikirjoitusta, kuvausta, äänitystä, lavastusta tai puvustusta? Lisätäänkö jälkikäteen esimerkiksi kuvaelementtejä tai äänitehosteita? Huomataan, että erilaisiin esityksiin soveltuvat eri median muodot.

Esitys voi olla mitä tahansa lasten oman valinnan mukaan, esimerkiksi:

- musiikkiesitys, kuten lasten itse tekemä laulu tai rap-kappale. Lähdetään rakentamaan lasten omaa kappaletta jonkin valmiin tai lasten vapaasti tuottaman tekstin pohjalta. Monet runot voivat olla jo sinällään räppiä, ja myös vapaa tekstien laatiminen lapsia kiinnostavista aiheista ruokkii lasten luovuutta ja ilmaisua.
- näytelty lyhytelokuva valmiista sadusta tai lasten itse laatimasta käsikirjoituksesta.

Esityksen voi jälkikäteen esittää vaikkapa vanhemmille tai toiselle lapsiryhmälle.

Vaikuttaminen

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Keskustellaan lasten oikeuksista ja mahdollisuuksista vaikuttaa yhteisiin asioihin. Rohkaistaan lapsia kertomaan ajatuksiaan yhteisessä ideoinnissa ja päätöksentössä. Käytetään mediaa apuna.

Osallistetaan lapsia pedagogisessa dokumentoinnissa niin sisällön kuin esitystavan valinnassa ja yhteisessä tuottamisessa.

Oman ilmaisun voimaa

Varhaiskasvatuksessa lapsia rohkaistaan kertomaan mielipiteensä ja vaikuttamaan asioihin. Lasten kanssa suunnitellaan ja päätetään yhteisistä asioista arkisissa tilanteissa: valitaan satukirja luettavaksi tai lelu leikkiin ja otetaan lapset mukaan yhteisen retken suunnitteluun. Tärkeää on vahvistaa lasten turvallisuudentunnetta ja luoda arvostava ilmapiiri, joka tukee lasten halua ja kykyä itseilmaisun ja omien ajatusten esiin tuomiseen.

Ihan pienen lapsen tarpeisiin vastaaminen viestii lapselle kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta. Kielellisen kehityksen ensiaskelissa olevien lasten kohdalla aikuinen vastaa lasten kehollisiin viesteihin ja kannustaa lasta ilmaisuun osoittamalla kiinnostusta lapsen ilmeitä, eleitä, ääntelyä, liikkeitä ja toimintaa kohtaan.

Media on vaikuttamisen ja ajatusten ja mielipiteiden ilmaisun väline ja kanava. Varhaiskasvatuksessa mediaa käytetään lasten ajatusten, ideoiden ja oivallusten näkyväksi tekemiseen.

- Lasten omia ideoita ja kokemuksia toiminnasta kuullaan ja niitä dokumentoidaan digitaalisesti medialaitteita hyödyntäen.
- Lapset osallistetaan pienestä pitäen pedagogiseen dokumentointiin. Lasten tuottamaa dokumentaarista materiaalia arvostetaan ja hyödynnetään varhaiskasvatuksen suunnittelussa ja kehittämisessä.
- Lapsille kerrotaan, miten heidän tuottamansa aloitteet, ideat ja media-aineisto ovat vaikuttaneet toimintaan.

Meidän ryhmän säännöt

Lapset pääsevät itse vaikuttamaan yhteisiin asioihin median avulla. Mediaa käytetään apuna lasten ajatusten ilmaisemisessa ja näkyväksi tekemisessä. Mediavälineitä voi hyödyntää suunniteltaessa ja koottaessa esimerkiksi ideoita ja toiveita median käytöstä. Mediaa voi käyttää apuna myös kaikkia koskevien sääntöjen laatimisessa ja kokoamisessa.

- Laatikaa yhdessä säännöt ryhmälle. Keskustelkaa, millaisia yhteisiä sääntöjä pitää olla, jotta jokaisella on hyvä olla. Sopikaa säännöt myös median käytöstä päivän aikana. Mitä on huomioitava kuvia tai videoita otettaessa ja kuinka toimitaan pelivuoroja jaettaessa ja niitä odotettaessa?
- Päätäkää, millaiseen muotoon säännöt koostetaan ja mihin ne laitetaan kaikkien ulottuville. Tehdäänkö säännöistä juliste seinälle? Sanotaanko säännöt ääneen ja nauhoitetaan ne? Voisiko säännöt kertoa kuvasarjalla ja koota ne digitarinan muotoon? Lapset voivat myös kuvata erilaisia tilanteita, joissa sääntöjä erityisesti tarvitaan. Mediaesitykseksi tallentuneiden sääntöjen pariin on helppo palata.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Opetellaan ymmärtämään, että lapsilla on oikeus ja mahdollisuus vaikuttaa yhteisiin asioihin.

Käytetään mediavälineitä lasten ajatusten ja mielipiteiden ilmaisun välineinä.

Mainiot mainokset

Median avulla voi vaikuttaa asioihin, mielipiteisiin ja mielikuviiin. Mainoksilla halutaan välittää parhaita puolia mainostettavista asioista, tehdä niistä kiinnostavia ja haluttuja ja perustella, miksi ne olisivat mielekkäitä omistaa. Mainoksilla voi vakuuttaa.

Tutkitaan vaikuttamista laatimalla videomainoksia lapsille tärkeistä asioista, kuten lemmikistä, suosikkipaikasta, -leikistä tai kiinnostuksenkohteista. Audiovisuaaliseen tuottamiseen kuuluvat äänen ja elokuvallisen ilmaisun keinot, joita lapset pystyvät tuottamaan itsekin.

- Miettikää, millä keinoilla tai perusteluilla mainostettavaa asiaa kannattaisi suositella ja markkinoida toisille, jotta muutkin innostuisivat siitä. Kenelle mainos on suunnattu: toisille lapsille, aikuisille, vai ehkä satuolennoille? Onko kohderyhmällä vaikutusta siihen, mitä mainoksessa kannattaa sanoa ja näyttää?
- Harjoitelkaa median tuottamisen vaiheita. Suunnittelu aloitetaan käsikirjoittamalla juoni. Mistä mainos alkaa? Mitä siinä tapahtuu alun jälkeen ja miten se loppuu? Tarvittaessa ottoja voidaan ottaa useita. Samalla opitaan, että ammattilaisillakaan asiat menevät harvoin kerralla nappiin.
- Mainoksen voi liikkuvan kuvan sijaan koostaa yksittäisistä kuvista, joiden päälle nauhoitetaan ääniraita editointiohjelmassa. Ihastellaan yhdessä valmiita töitä ja jutellaan, millaista niitä oli tehdä.

Tiedon välittäminen

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Tutkitaan ja ihmetellään yhdessä kuvitteellisten ja todenmukaisten mediasisältöjen tuottamista esimerkiksi kuvia ottamalla ja muokkaamalla.

Osallistetaan lapsia yhteisten asiasisältöjen tuottamisessa, kuten tapahtumista tiedottamisessa.

Kertovat kuvat

Pedagoginen dokumentointi on tiedon tuottamista ja välittämistä varhaiskasvatuksen arjesta, sekä varhaiskasvatuskäyttöön että lasten koteihin. Se palvelee toiminnan suunnittelun, toteuttamisen, arvioinnin ja kehittämisen välineenä. Dokumentoinnin avulla osallistetaan myös perhettä yhteisessä kasvatustyössä. Usein dokumentointi toteutetaan mediavälitteisesti.

- Ottakaa yhdessä lasten kanssa valokuvia tai kuvatkaa videoklippejä toiminnasta varhaiskasvatuksessa ja katselkaa niitä yhdessä. Pienimpiäkin voi osallistaa yhteisessä dokumentoinnissa ottamalla kuvia yhdessä, sanoittamalla lapselle kuvaamista ja sen vaiheita sekä tutkimalla ja ihastelemalla kuvia.
- Lapset voivat esittää ja päättää, mitä asioita kuvataan. Kuvat ja videot ovat lapsille itselleenkin tärkeitä heidän oman elämänsä dokumentoinnin välineitä. Dokumenttien avulla voidaan palata mukaviin yhteisiin hetkiin ja muistoihin. Dokumentointi tekee näkyväksi toimintaa ja sitä voi hyödyntää lasten kanssa tehtävässä yhteisessä suunnittelussa.
- Tehkää älylaitteen avulla ryhmän yhteinen kauden toimintakooste, jonka voi kuvauslupien niin salliessa myös jakaa sähköisesti huoltajille.

Muistetaan kysyä lupa kuvaamiseen ja tallenteiden jakamiseen sekä huolehtia lasten tietoturvasta varhaiskasvatuksen järjestäjän linjausten mukaisesti.

Meidän uutiset

Varhaiskasvatuksessa tietoa rakennetaan ja välitetään arjessa kaiken aikaa ja se on osa normaalia toimintaa. Lapset tuottavat päivittäin rikasta ja elävää tietoa kokemuksistaan, tunteistaan ja ympäristöstään. Varhaiskasvatuksessa mediaa opetellaan käyttämään tiedon tuottamisessa, koostamisessa ja välittämisessä.

- Tutustukaa yhdessä lapsille sopiviin ja heitä kiinnostaviin uutisjuttuihin. Keskustelkaa yhdessä, mitä uutiset ovat, mikä niiden tarkoitus on ja missä lapset ovat törmänneet uutisiin. Millainen uutislähetys on ja mitä siinä tapahtuu?
- Tehkää omia uutisia lasten itse valitsemista arkisista tai kuvitteellisista aiheista. Myös koteihin menevän tiedotteen voi laatia yhdessä lasten kanssa uutisen muotoon.
- Uutisten tekemistä voi harjoitella monessa eri mediamuodossa; ryhmässä voidaan tuottaa esimerkiksi paperilehti, tai äänitetty, videoitu tai näytelty uutislähetys. Samalla voi pohtia, miten eri medioihin tehtävät uutiset eroavat toisistaan.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Tutkitaan, miten kuvitteelliset ja todenmukaiset mediasisällöt syntyvät ja mikä niiden ero on. Tehdään esimerkiksi tarinoita tai reportaasi arjesta.

Esitetään tietoa median avulla, esimerkiksi taltioidun äänen, digitaalisen kuvaesityksen tai videon muodossa.

Tiedontekijät

Media on tiedon välittämisen kanava, ja esiopetuksessa tiedon tuottamisesta ja välittämisestä median avulla tehdään luonnollinen osa arkea. Mitä kaikkea sellaista lasten elämässä, lähiympäristössä ja ryhmän oppimisessa tapahtuu, josta voi välittää tietoa? Tiedon välittämistä on yksinkertaisimmillaan askarruttavaan kysymykseen löytyneen vastauksen jakaminen yhteisesti. Asioita tutkimalla, ja tietoa keräämällä ja välittämällä lapset oivaltavat, millä tavoin uutta tietoa saadaan ja miten siitä kerrotaan toisille.

Harjoitellaan erilaisia esiopetukseen soveltuvia tiedon keräämisen, tuottamisen ja välittämisen tapoja. Näitä ovat esimerkiksi uutisissakin nähtävät haastattelu ja raportointi.

- Tutkikaa lapsille sopivia ja lapsia kiinnostavia uutisia ja havainnoikaa haastattelun ja raportoinnin tunnusmerkkejä.
- Kokeilkaa tapahtumien dokumentointia esimerkiksi valokuvaamalla, asioista raportointia ja haastattelua. Tiedon voi koota esimerkiksi uutisartikkelin tai julisteen muotoon tai nauhoittaa uutislähetykseksi.
- Haastattelun ja raportoinnin voi tehdä myös kuvitteellisilla hahmoilla ja kuvitteellisessa ympäristössä esimerkiksi vihreän kankaan tekniikkaa tai lavastusta käyttäen. Samalla lasten kanssa päästään tutkimaan toden ja kuvitteellisen eroa ja välitetyn tiedon luotettavuutta.

Minä median tuottajana

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Rohkaistaan lapsia tuottamaan mediaa leikillisesti ja kokeilevasti.

Leikitään yhdessä sarjojen, pelien, videoiden ja elokuvien tapahtumia. Huomioidaan lasten erilaisia mielenkiinnon kohteita.

Ilmaisun iloa ja leikin lumoa

Lapsen suhde mediaan rakentuu jo pienestä pitäen niin median kuluttajana kuin vähitellen myös sen tuottajana. Kokeileva, mielekäs leikinomainen yhdessä tekeminen herättää lasten ilon ja kiinnostuksen median tekemiseen ja luo pohjaa myönteiselle käsitykselle itsestä median tekijänä.

- Lapselle omaa median tuottamista on myös mediasta tuttujen tapahtumien tai hahmojen leikkiminen. Lasta voi kannustaa mediateemaiseen leikkimiseen vaikkapa yhdessä mediasta tuttua leikkimaailmaa rakentamalla tai mediasatujen tai -satujumpan muodossa.
- Omaa kuvallista ilmaisua voi harjoitella esimerkiksi maalaamalla tai kuvaamalla itse tai yhdessä aikuisen kanssa. Itse tuotettuja ääniä ja tarinoita voi taltioida ja kuunnella.
- Lapselle on tärkeää huomata, että aikuinen arvostaa lapsen tekemiä mediatuotoksia. Lasten töitä pysähdytään tutkimaan, ihastelemaan ja iloitsemaan niistä yhdessä tekemisen eri vaiheissa. Se vahvistaa lasten arvostusta omaa ilmaisuaan kohtaan. Lapsen omaa tuottamista myös kunnioitetaan sellaisena kuin se on, eivätkä aikuiset "parantele" lasten teoksia.

Ideat peliin!

Lapsen suhde mediaan rakentuu monipuolisissa mahdollisuuksissa tehdä mediasisältöjä leikinomaisesti ja kokeillen. Omat mediakokemukset, esimerkiksi pelien parissa, ovat hyviä inspiraation lähteitä omille tuotoksille.

- Tutkikaa yhdessä erilaisia pelejä. Mitä pelejä varhaiskasvatuksessa voi pelata joko perinteisesti tai digitaalisilla laitteilla? Millaisia erilaisia pelejä on olemassa, ja mitä pelejä lapset ovat pelanneet? Millaisista peleistä lapset tykkäävät? Mistä tietää, että peli on sopiva lapsille?
- Pelatkaa yhdessä ja opetelkaa pelien sääntöjä. Mitä eri peleissä on tarkoitus tehdä? Entä millaisia hahmoja peleissä seikkailee ja millaisia maailmoja niissä on? Jutelkaa, mikä pelaamisessa on hauskaa tai jännittävää ja mitä pelatessa voi oppia.

Joskus peleissä voi syntyä ristiriitajakin, esimerkiksi, jos sääntöjä muutellaan niistä yhteisesti sopimatta. Sääntöjen muuttaminen vaatii luovaa ajattelua ja ongelmanratkaisukykyä. Näitä taitoja voi harjoitella myös ihan uutta, omaa peliä laatiessa.

- Suunnitelkaa ja tehkää oma peli. Pelejä voi tehdä monella tapaa. Omia pelejä voi esimerkiksi piirtää, saduttaa, leikkiä, rakentaa tempuradoiksi tai askarrella valmiiksi pelattaviksi lauta- tai korttipeliksi.
- Jos lapset ovat vasta tutustumassa yksinkertaisiin sääntöpeleihin, oma peli voi olla helppo muunnella tutusta pelistä. Voidaan esimerkiksi askarrella omat pelinappulat ja käyttää niitä tutussa lautapelissä tai tehdä lasten kuvista ja piirroksista muistipeli. Peliin voi myös suunnitella hahmot tai tarinan. Millaisia hahmoja pelissä on, ja millaisia tehtäviä niillä on?
- Kun pelaaminen ja sääntöjen käsite on lapsille jo tutumpi, voi yhdessä miettiä, mitä pelissä on tarkoitus tehdä ja millaiset säännöt omassa pelissä voisi olla. Laatikaa säännöt ja testatkaa niitä.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Rohkaistaan lapsia leikinomaiseen ja kokeilevaan mediasisältöjen tuottamiseen.

Käytetään luovan ilmaisun virikkeinä lapsille tuttuja mediasisältöjä, kuten sarjojen hahmoja, elokuvien tapahtumia tai pelien kulkua.

Supersankarin sairaspäivä

Lasten vapaassa leikissä syntyy herkkuisia tarinoita ja uusia tulkintoja tuttujen mediahahmojen elämästä. Leikki on esiopetusikäisen lapsen tapa käsitellä omia mediakokemuksia ja median parista löytyviä samaistumisen kohteita. Tarkastellaan yhdessä supersankareita, tehdään oma mediaesitys ja liitetään supervoimien tutkiminen omien vahvuuksien tunnistamiseen.

- Jutelkaa, millaisia supervoimia tutuilla hahmoilla tv-sarjoissa, peleissä tai elokuvissa on. Tutkikaa leikin avulla hahmoja ja kokeilkaa, miten hahmot toimisivat erilaisissa tilanteissa. Miettikää, miksi hahmoilla on supervoimia. Onko voimilla haittapuolia? Minkä supervoiman lapset valitsisivat itselleen?
- Käsitellään supervoimia sarjakuvan ja elokuvan keinoin. Tehkää tarina, jossa päähenkilöksi valitaan supersankari. Sankari voi olla ihminen, eläin tai joku muu leikeistä tai mediasta tuttu hahmo. Hahmolle valitaan jokin leikissä hyväksi havaittu supervoima. Eräänä päivänä supersankari kuitenkin sairastuu. Mitä sitten tapahtuu? Tarinalla on hyvä olla alku, keskikohta ja lopetus.
- Tehkää tarinasta elokuvan käsikirjoitus ja hahmottakaa sitä kuvasarjan muodossa. Käsikirjoitus kuvataan elokuvaksi. Jakakaa yhdessä roolit, ja miettikää elokuvalla myös sopiva rekvisiitta ja puvustus. Kuvatkaa elokuva.
- Suunnitelkaa ja järjestäkää yhdessä ensi-ilta ja katsokaa elokuva. Kaikki tähdet voi valokuvata punaisella matolla.
- Pohtikaa, miten jokainen voi olla sankari arjessa. Supervoimia voi olla monenlaisia, kuten esimerkiksi kaveritaidot, ystävällisyys ja auttaminen. Joskus on myös päiviä, jolloin supervoimat tuntuvat kadonneen, mutta kenenkään ei aina tarvitse olla super.

3

Toiminta mediaympäristöissä

Pienen lapsen mediaympäristö koostuu arjen elämänpiireihin kuuluvista medioista: välineistä, sisällöistä ja perheen tavoista viettää aikaa niiden parissa. Pienen lapsen mediasuhde alkaakin rakentua ensin osana perheen ja muun lähipiirin mediankäyttöä. Musiikki, kuvat ja kirjat ovat monen ensimmäisiä kosketuspintoja medioihin. Välineisiin ja erilaisiin mediasisältöihin, myös digitaalisiin medioihin tutustutaan pienin maistiaisin yhdessä aikuisen kanssa.

Ensimmäisinä elinvuosina lapsen mediankäyttö muuttuu, kun omat taidot kehittyvät ja alkaa muodostua persoonallisia kiinnostuksenkohteita. Media tarjoaa tarinoita, elämyksiä ja yhteisiä kokemuksia vaikkapa pelien äärellä. Media on osa vapaa-aikaa, ja mediasisällöt, joiden parissa aikaa vietetään, laajenevat ja monipuolistuvat. Media tulee myös osaksi leikkejä. Esiopetusiässä lapsi on aktiivinen median käyttäjä ja tuottaja.

Kuten muitakin taitoja, myös median parissa toimimisen taitoja opitaan yhdessä tekemällä, juttelemalla ja aikuisten ja toisten lasten toimintaa havainnoimalla. Lapset tarvitsevat keskustelua ja harjoitusta toisia huomioivasta käytöksestä ja viestimisestä arkisissa tilanteissa median parissa. Yhdessä opetellaan myös omista ja yhteisistä laitteista huolehtimista.

On tärkeää, että lapselle muodostuu pienestä pitäen turvallisia kokemuksia median parissa. Turvallista, lapselle sopivien mediasisältöjen käyttöä opetellaan yhdessä aikuisen kanssa. Aikuiset kotona ja varhaiskasvatuksessa ovat tärkeitä malleja siinä, miten toimia median parissa. Omaa mediankäyttöä arjessa ja omia mediakokemuksia opetellaan havainnoimaan ja sanoittamaan. Lapsen tunteet ja kokemukset, niiden tunnistaminen, nimeäminen ja arvostaminen ovat avain mediakokemusten käsittelyyn ja kuuluvat myös lapsen turvataitoihin median parissa.

Osion esimerkit tarjoavat pedagogisia ideoita ja malleja vastuullisen, turvallisen, toisia huomioivan mediankäytön opetteluun.

Turvallisuus

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Keskustellaan yhdessä siitä, että omaa yksityisyyttään ja kehoaan on oikeus suojata. Kerrotaan, että lapselta on kysyttävä lupa otettaessa ja esitettäessä lapsesta kuvia tai videoita.

Keskustellaan lasten kanssa siitä, että osa mediasisällöistä on lapsille sopivia, osa ei. Tuodaan esille ikärajat ja niiden suojeleva tarkoitus. Keskustellaan lasten ja huoltajien kanssa siitä, millaisia medioita lapsilla on lupa käyttää ja seurata.

Opetellaan turvallista mediankäyttöä: ohjataan lapsia keskustelemaan ja sopimaan median käytöstä aikuisen kanssa ja turvaamaan aina aikuiseen.

Turvallisesti median parissa

Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan turvallisia kokemuksia median parissa. Mediaa käytetään yhdessä ja aikuiset selvittävät etukäteen sisältöjen sopivuuden lapsille ja myös sanoittavat tämän. Opetellaan, että median parissa pitää olla turvallinen olo. Lapsia kannustetaan ilmaisemaan aikuiselle, jos jokin asia pelottaa tai jännittää. Tunteita harjoitellaan tunnistamaan ja niiden ilmaisusta keuhataan ja kiitetään.

Joskus lasta voi pelottaa myös jokin omanikäisille suunnatun mediasisällön hahmo, tarina tai tunnelma. Pelko voi olla hurja tunne, mutta sillä on usein hyvä ja luonnollinen tarkoitus. Se suojelee sellaiselta sisällöltä, jonka käsittelemiseen lapsi ei ole valmis.

- Jutellaan, millaiset asiat tai hahmot mediassa voivat olla pelottavia tai liian jännittäviä. Aivan pienimpien kanssa sisältöjä tutkittaessa aikuinen sanoittaa lapsen reaktioita ja antaa tunteille nimiä.
- Harjoitelkaa keinoja, joilla omaa pelkoa voi käsitellä. Millaiset asiat varhaiskasvatuksessa tai kotona tuovat turvaa? Onko lapsella esimerkiksi oma unilelu, jota halata, vanhemman tai kotiväen kuva, jota katsella tai kaveri, jota ottaa kädestä kiinni? Omat kädet tuovat myös turvaa: ne voi nostaa silmille, jos jokin asia telkkarissa tai tabletilla säikäyttää. Tärkeintä on, että lapsi osaa turvautua varhaiskasvatuksessa ja kotona aikuiseen, joka auttaa ja ottaa syliin.

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on noudatettava lasten suojelemiseksi asetettua kuvaohjelmalakia. Jos ohjelma, elokuva tai digitaalinen peli on ikärajaluookiteltu, käytetään vain S-, T- tai 3-merkittyjä eli kaikenikäisille sallittuja kuvaohjelmia. Lisätietoa ikärajoista löydät KAVIn sivuilta: kavi.fi/ikarajat.

Arvokkaat kehot ja kuvat

Mediaympäristöihin ja mediankäyttöön liittyvät oikeudet kuuluvat jo ihan pienimmillekin. Lapsella on oikeus suojata omaa kehoaan ja yksityisyyttään. Varhaiskasvatuksessa edistetään ymmärrystä oman kehon arvokkuudesta ja ainutlaatuisuudesta ja mahdollisuuksista vaikuttaa itseä koskeviin mediasisältöihin.

- Ottakaa tavaksi kysyä huoltajien myöntämien kuvauslupien lisäksi aina lapsilta itseltään lupa, kun lapsia kuvataan tai videoidaan. Kertokaa, mitä tarkoitusta varten kuvataan ja ketkä kuvan voivat nähdä. Lasten voi myös itse antaa ottaa tai valita esimerkiksi ryhmän seinällä tai sosiaalisen median kanavalla julkaistava kuva. Kuvien ottaminen voi vahvistaa lapsen kokonaisvaltaista kokemusta itsestään arvokkaana ja ainutlaatuisena yksilönä.
- Kun lapset opettelevat itse kuvaamaan tai videoimaan laitteilla, on hyvä harjoitella kunnioittavaa kuvaamista ryhmän kanssa. Ohjatkaa lapsia kysymään aina kuvattavilta lupa ja kertokaa, ettei toisia saa kuvata salaa. Kuvattavalle tulee tarjota tilaisuus myös itse päättää, miten haluaa tulla tai olla tulematta kuvaksi sekä kertoa, mikä kuvista on hänelle mieluisin.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Keskustellaan yksityisyyden suojaamisen merkityksestä. Muistutetaan lapsen oikeudesta päättää itseään koskevien kuvien ottamisesta ja jakamisesta.

Tutustutaan lasten kanssa mediasisältöjen ikärajamerkintöihin ja keskustellaan, mikä merkitys ikärajoilla on.

Lapsia kannustetaan ja rohkaistaan pyytämään apua aikuiselta median parissa eteen tulevien askarruttavien kysymysten kanssa.

Ikärajat tutuiksi

Kuvaohjelmien, eli elokuvien, tv-ohjelmien ja digitaalisten pelien ikärajat asetetaan Suomessa lasten suojelemiseksi huolellisen harkinnan jälkeen. Kaikissa ohjelmissa, kuten uutisissa, ikärajoja ei kuitenkaan ole. Lisäksi useimmissa verkkovideoissa, -peleissä ja -sovelluksissa ei ole ikärajaa.

- Harjoitelkaa tunnistamaan ikärajasymboleja. Jutelkaa, mitä eri symbolit tarkoittavat. Millaisia ohjelmia ja sisältöjä 6- tai 7-vuotias saa katsella ja pelata? Keskustelkaa, miksi ikärajoja tarvitaan, ja mitä voi seurata, jos on nähnyt jotain liian hurjaa? Jutelkaa siitä, että jokainen on yksilö, ja jotakuta saattavat pelottaa myös ohjelmat, jotka ovat iän puolesta sallittuja.
- Opetelkaa toimimaan tilanteessa, jossa lapsi sattuu näkemään jotain liian hurjaa. On tärkeää, että lapsi rohkenee kertoa aikuiselle, jos on nähnyt mediassa pelottavan tai ikävän videon, ohjelman tai pelin. Opetellaan, että myöskään toisille lapsille ei saa näyttää pelottavia videoita. Yllättävän, pelottavan sisällön varalta on myös tärkeää, että lapsi oppii toimimaan tilanteessa itse laittamalla silmät kiinni, poistumalla laitteen ääreltä tai sulkemalla nopeasti käyttämänsä laitteen tai sovelluksen. Tutustu ikärajiin: kavi.fi/ikarajat.

Omat rajat selväksi

Eskari-iässä monen lapsen median käyttö muuttuu pikkuhiljaa itsenäisemmäksi. Lasta ei kuitenkaan tule jättää omin päin sellaisiin verkkoympäristöihin, joissa ollaan tekemisissä myös tuntemattomien kanssa. On tärkeää käsitellä hyvissä ajoin yksityisyyden suojaamisen perusperiaatteita. Myös huoltajia on hyvä muistuttaa lapsen yksityisyyden suojan, yksityisyysasetusten ja perheen mediankäyttönsäntöjen tärkeydestä, mikäli lapselle on hankittu henkilökohtainen älypuhelin tai muu älylaite.

- Opetelkaa yhdessä, miten yksityisyyden rajoja suojataan mediassa toimittaessa. Lapsen ei ilman oman huoltajan lupaa tule kertoa oikeaa nimeään internetissä eikä jakaa osoitetta, puhelinnumeroa tai kuvaansa verkossa. Myöskään muiden lasten tietoja tai kuvia ei jaeta. Henkilökohtaisia salasanoja ei kerrota kavereille eikä toisten salasanoja urkita.
- Tärkein turvataito on aikuiseen turvaaminen! Lapsia muistutetaan toistuvasti, että aikuisen puoleen tulee kääntyä aina, jos kohtaa mediassa jotain outoa tai pelottavaa. Näin toimitaan esimerkiksi silloin, jos lapsi saa ikäviä viestejä tai henkilökohtaisia yhteydenottoja tuntemattomilta henkilöiltä.

Vastuullisuus

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Opetellaan käsittelemään mediavälineitä vastuullisesti.

Käsitellään tekijän oikeutta. Opetellaan lasten kanssa, että jokaisella on oikeus päättää tekemänsä työn käyttämisestä. Näytetään esimerkkiä, millä tavoin toisen tekemää työtä tulee kohdella: laitetaan nimi lapsen omiin töihin ja pyydetään lupa työn jakamiseen.

Lapsen tekijänoikeudet

Varhaiskasvatuksen arjessa syntyy paljon lasten omia teoksia. Lapsella on tekijänoikeus omiin töihinsä jo pienestä pitäen. Tämän oikeuden kunnioittaminen ja näkyväksi tekeminen mallintaa lapselle toisten töiden kunnioittavaa ja arvostavaa kohtelusta ja tukee samalla oman työn arvostusta.

- Merkatkaa lapsen nimi kaikkiin töihin ja teoksiin yhdessä lapsen kanssa. Lapselta voi pyytää myös taitelijan signeerauksen tai oman puumerkin aikuisen kirjoittaman lapsen nimen viereen.
- Aikuinen voi ruokkia lapsen iloa ja ylpeyttä omasta kädenjäljestään ihastelemalla ja juttelemalla lapsen tekemistä piirustuksista ja maalauksista tai kysymällä, mikä lapsen mielestä omassa teoksessa on erityisen hienoa. Oman työn arvostusta voi tukea myös kysymällä, haluaako lapsi tulla kuvatuksi oman teoksensa kanssa.
- Kysykää tekijältä eli lapselta aina lupa työn kuvaamiseen, tallentamiseen tai julkaisemiseen esimerkiksi, kun se saa paikan päiväkodin näyttelyssä, kasvun kansiossa tai ryhmän sosiaalisen median tilillä. Lapselle myös sanoitetaan, mihin tarkoitukseen kuvaa tai teosta käytetään.

Lisätietoa tekijänoikeuksista löytyy esimerkiksi osoitteesta [tekijanoikeus.fi](https://www.tekijanoikeus.fi).

Mediavälineet yhteisenä ilona

Mediavälineitä on mukava käyttää, kun ne toimivat. Opetellaan yhdessä pitämään huolta yhteisistä medialaitteista ja käyttämään niitä tarkoituksenmukaisesti.

- Tunnistakaa ja nimetkää erilaisia medialaitteita, jotka ovat käytössä perheiden tai varhaiskasvatuksen arjessa. Jutelkaa, miten yhteisistä laitteista pidetään hyvää huolta ja miksi se on tärkeää. Tarkastellaan kaukosäädintä tai tablettia. Millaista olisi käyttää säädintä, josta puuttuisi nappeja tai kuvata tabletilla, jonka ruutu olisi rikki?
- Samalla voidaan jutella, miten medialaitteista huolehditaan lasten kotona: miten välineitä käsitellään kauniisti, ja missä laitteita säilytetään käytön jälkeen? Mitä laitteita lapset osaavat ja saavat käsitellä itse, entä mitä välineitä käytetään yhdessä aikuisen kanssa?
- Jutelkaa, mitä kaikkea mukavaa laitteilla voi tehdä. Sopikaa, millaisiin tarkoituksiin niitä saa käyttää. Miten laitteita käytettäessä otetaan toiset huomioon esimerkiksi kuvatessa tai pelatessa?

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Keskustellaan, millaisia medialaitteita lapset itse käyttävät ja miten niitä käytetään vastuullisesti.

Laaditaan yhdessä lasten kanssa hyviä käytänteitä välineiden ja sisältöjen käytöstä.

Ymmärretään, että on oikeus vaikuttaa itse tuottamansa sisällön käsittelyyn.

Huolelliset medialaitetaiturit

Esiopetuksessa sovitaan ryhmän kesken, että yhteisiin tavaroihin, leikkeihin ja rakennelmiin suhtaudutaan vastuullisesti ja kunnioittavasti. Vastuullisuutta opetellaan myös medialaitteiden parissa toimiessa.

- Jutelkaa yhdessä, miksi on tärkeää pitää omien tavaroiden lisäksi huolta myös yhteisistä tavaroista. Samalla tavoin voidaan myös sopia, miten yhteisistä mediavälineistä pidetään hyvää huolta, jotta niistä riittää iloa kaikille.
- Sopikaa, että eskarilaiset ovat medialaitetaitureita, joiden tehtävänä on huolehtia laitteista. Laatikaa jokaiselle mediavälineelle viisi tärkeintä hoito-ohjetta. Hoito-ohjeet voivat liittyä esimerkiksi laitteen käyttöön, lataukseen, puhtaana pitämiseen, ohjelmien ja laitteen sulkemiseen tai niiden käsittelyyn ja kuljettamiseen. Pohtikaa mitä tehdä, jos laite ei toimi tai jos se menee rikki. Medialaitteen hoito-ohjeen voi tehdä esimerkiksi julisteeksi tai ohjelehtiseksi perinteisin menetelmin tai digitaalisesti.

Hyvinvointi

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Rohkaistaan lapsia kertomaan median parissa syntyneistä kokemuksistaan ja tunteistaan monipuolisin ilmaisukeeinoin.

Tarkastellaan mediaa osana lasten arkea toiminnallisilla menetelmin.

Mediamaskotti kylässä

Lasten mediakokemukset syntyvät varhaiskasvatuksen lisäksi erityisesti kodin piirissä. Kokemuksia on hyvä tehdä näkyviksi ja herättää keskustelua mediankäytöstä perheissä. Vanhemmat voi osallistaa pohdintoihin. Dokumentoidaan lasten omia ja perheiden yhteisiä, mukavia yhdessäolon kokemuksia medioiden parissa ja jaetaan niitä muiden perheiden kanssa.

- Nimetkää ryhmälle yhteinen mediamaskotti, joka voi olla esimerkiksi pehmolelu. Kukin lapsi saa vuorollaan mediamaskotin kotiinsa. Maskotin mukana kulkevaan vihkoon dokumentoidaan kotona lapselle mieluisia ja sopivia mediasisältöjä sekä perheen yhteisiä kivoja mediakokemuksia.
- Laatikaa vihkoon haastattelukysymyksiä lapselle ja vanhemmille mediankäytön ja hyvinvoinnin yhteyksistä. Mitä kivaa mediankäyttöä digimaskotti koki vieraillessaan juuri tämän lapsen kotona? Minkälaisia mediaan liittyviä asioita tykkäätte tehdä yhdessä perheen kanssa? Mikä olisi mieluisin mediankäyttöön liittyvä vinkkaus muille? Vihkoon voi lisäksi piirtää jotain median käyttöön liittyvää tai liimata vaikka tarran tai kuvan. Vihko palautetaan täyttämisen jälkeen ja vihon vastauksia voi käydä läpi esimerkiksi aamupiirissä tai lasten kokouksessa.

Mediasadutus

Lapsia rohkaistaan kertomaan omista mediakokemuksistaan lapsille mielekkäin ilmaisukeinoin. Kiinnostus lasten myönteisiä mediakokemuksia kohtaan kertoo lapselle siitä, että tämän mielenkiinnon kohteet ovat arvokkaita. Kun lapset rohkaistuvat kertomaan myönteisistä kokemuksistaan myös epämiellyttävien ja hämmentävien mediakokemusten sanoittaminen on helpompaa.

- Soveltakaa sadutuksen menetelmää media-aiheisten tarinoiden tekemiseen. Sadun aiheeksi otetaan jokin lapselle tärkeä mediasisältö tai kokemus. Lasta pyydetään kertomaan tarina lempiohjelmasta, pelistä tai muusta itselle tärkeästä mediasta. Apuna voi käyttää myös lelua tai kuvaa. Tarina kirjataan ylös, kuten se kerrotaan. Sadutushetkessä syntynyt tarina luetaan lopuksi sen kertojalle ääneen ja kysytään, haluaako kertoja korjata tai lisätä jotakin.
- Lähettäkää mediasadutukset tervehdyksinä toiselle lapsiryhmälle esimerkiksi kirjoitettuna kirjeenä tai ääneen luettuna tallenteena, äänikirjana. Sadutuksen voi käydä myös esittämässä tai kutsua muut vierailulle oman ryhmän mediasatujen näyttelyyn. On tärkeää kysyä lapsilta lupa sadutuksen esittämiseen tai lähettämiseen. Jos lapsille sopii, sadutukset voi välittää myös kotien iloksi tai esittää esimerkiksi vanhempainillassa.
- Jatkaakaa lasten keksimien satujen parissa hyödyntämällä niitä aiheina taidetta tehtäessä. Kootkaa lasten tuotokset ja sadutukset näyttelyksi.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Tarkastellaan mediasisältöjen käyttöä myös sosiaalisena tekemisenä ja keskustellaan jaetuista kokemuksista median parissa.

Keskustellaan lasten elämään kuuluvista medioista ja ajankäytöstä median parissa.

Media-aarrearkku

Lapset elävät mediakulttuurin keskellä, ja media on monella tavalla läsnä esikouluikäisen arjessa. Median parissa tulee olla turvallinen olo, mutta yhtä tärkeää on, että median käytöstä syntyy lapselle myönteisiä kokemuksia. Yhteisestä ajasta median parissa muodostuu yhdenlaisia arjen aarteita. Lapsen mediankäytön tulisi samalla olla tasapainossa arjen muiden mukavien toimien ja puuhien kanssa. Lasten ja kotien huomio kiinnitetään näihin kysymyksiin esimerkiksi viettämällä yhdessä teemaviikkoa. Sen aikana käsitellään hyvinvointia lisäävän mediankäytön teemoja media-aarrearkun tehtävien avulla.

- Valmistakaa aarrearkku, jossa on yhdessä keksimiänne mediankäyttöön liittyviä tehtäviä, kuten esimerkiksi: harjoitelkaa viestin laittamista sukulaiselle tai ystävälle, ottakaa valokuva itsellenne tärkeästä asiasta, kuunnelkaa äänikirjaa tai pitäkää mediavapaapäivä.
- Teemaviikon jokaisena päivänä eskarit nostavat media-aarrearkusta tehtävän. Tehtävä tehdään päivän aikana tai se sovitaan tehtäväksi kotona. Tehtävän tekemisen jälkeen jutellaan yhdessä, miltä tehtävän tekeminen tuntui. Mikä tehtävässä oli mukavaa tai oliko sen tekemisessä jotakin hankalaa? Tehtiinkö tehtävä yksin vai yhdessä? Mitä muita ajatuksia tehtävistä heräsi?

Hyvä vuorovaikutus

Hyvä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa

Ohjataan lapsia ystävällisyyteen ja toisten huomioon ottamiseen arkisissa tilanteissa. Ohjataan huomaamaan omien sanojen, eleiden ja toiminnan vaikutus toisiin.

Opetellaan ja sanoitetaan viestintää ja siihen liittyviä teemoja. Havainnoidaan yhdessä arjen viestintätilanteita. Harjoitellaan viestintää esimerkiksi leikeissä.

Mukavia muistoja kuvissa, kivoja kohtaamisia videolla

Varhaiskasvatuksen arkea ja mukavia hetkiä dokumentoidaan monin tavoin. Taltioida voi myös vuorovaikutus- ja viestintätilanteita, joissa ollaan hyviä kavereita toisille. Myöhemmin kuvia ja videoita voi katsella ja tutkia yhdessä lasten kanssa. Jo hyvin pienellekin lapselle omien kuvien katselu puhelimesta aikuisen ja toisten lasten seurassa voi olla ihmeellistä ja ihanaa. Tilanteissa lapset ovat esillä arvokkaina. Yhteisten kuvamuistojen äärellä rakennetaan myös ryhmän yhteisyyttä.

- Tutkikaa lasten kanssa ryhmän puhelimesta tai kamerasta valokuvia ja videoita mukavista yhteisistä tilanteista. Muistelkaa kuvien avulla hauskoja yhteisiä tapahtumia tai tilanteita ja hetkiä, joissa oltiin kivoja kavereita toisille. Mitä mukavaa tehtiin yhdessä? Miltä yhteiset leikit tuntuvat ja mitä on erityisen mukava leikkiä yhdessä?
- Kokeilkaa soittaa videopuhelu. Aikuinen näyttää mallia ja ohjaa lapsia siihen, millaista on ystävällinen ja huomaavainen viestintä ja toiminta videopuhelussa.

Kahnauksista kaveruuteen

Toisten huomioimista, yhdessä toimimista ja vuorovaikutusta harjoitellaan arkisissa tilanteissa. Opetellaan, ettei toisia saa loukata, ja pitää kertoa, jos toisen sanat, teot tai yhteinen leikki eivät tunnu mukavilta. Arjessa opetellut kaveruuden ja toisten huomioimisen taidot luovat pohjaa hyvälle vuorovaikutukselle myös muissa viestintätilanteissa, kuten esimerkiksi mediavälitteisessä viestinnässä.

- Kiinnittäkää tietoista huomiota hyvään käytökseen mediankäyttötilanteissa. Aikuinen on aina tarvittaessa lasten tukena ohjaamassa oikeanlaiseen toimintaan. Jutelkaa, millaista on mukava toiminta ja yhdessäolo kavereiden kesken. Millaiset kavereiden sanat, ilmeet ja eleet tuntuvat mukavilta?
- Joskus syntyy väärinkäsityksiä ja ristiriitoja, tulee toimittua kurjasti tai sanottua kaverille ikävästi vaikkapa pelin tiimellyksessä tai laitteilla vuorotellessa. Ristiriidat voi kuitenkin ratkaista, ja aikuinen mallintaa lasten apuna rakentavia ratkaisuja tilanteisiin. Esimerkiksi pelkkä pelikielto rangaistuksena ei tue lapsia hyvään, rakentavaan käyttäytymiseen median parissa.
- Saduttakaa leluja apuna käyttäen tarina ristiriitatilanteen syntymisestä ja sen selvittämisestä median parissa. Tehkää tarinaan rakenne, jossa on alku, keskikohta ja loppu ja taltioikaa tarina videolle.

Sopuisasti medialaitteilla

Mediatoimintaa suunniteltaessa on otettava huomioon myös ryhmän keskinäisen hyvän vuorovaikutuksen tukeminen. Toiminnan suunnittelulla lasten kanssa huomioidaan tilanteet, jotka voivat aiheuttaa ristiriitoja ja harmitusta yhteisessä mediankäytössä. Miten esimerkiksi huolehditaan, että lapset saavat käyttää tarjolla olevaa mediaa yhtäältä tasapuolisesti ja toisaalta myös oman kiinnostuksensa mukaan?

- Keskustelkaa yhdessä lasten kanssa mediankäytöstä varhaiskasvatuksessa ja lasten omista toiveista sisällöistä ja ajankäytöstä. Laatikaa yhdessä sääntöjä, joissa huomioidaan lasten omat kokemukset erilaisten medioiden parissa. Osa peleistä esimerkiksi sopii huonosti lyhyissä pätkissä pelattaviksi, jolloin sirpaleinen pelaika aiheuttaa helposti pahaa mieltä ja riitaa.
- Keskustelkaa yhdessä lasten kanssa mediankäytön herättämistä tunteista ryhmässä ja keksikää yhdessä rakentavia keinoja hillitä harmia, joka esimerkiksi pelaamisen lopettamisesta voi joskus syntyä.
- Rohkaistetaan lapsia toimimaan vertaisopastajina. Jonkin median parissa taitojaan pidemmälle kartuttaneita lapsia voi kannustaa vertaisopastajiksi toisille. Tällä tavoin taitavammat ja vähemmän kokeneet mediankäyttäjät pääsevät toimimaan tasapuolisesti laitteilla. Aikuisen vastuulla on kuitenkin huolehtia, että vertaisopastaja oppii toimimaan ohjaavalla asenteella. Näin ryhmässä ei pääse syntymään rooleja, joissa taitavin hallitsee laitteita, ja toisille jää vain sivustaseuraajan osa.

Hyvä pedagoginen toiminta esiopetuksessa

Keskustellaan ja harjoitellaan tunnistamaan yhdessä lasten kanssa, mitä kiusaaminen ja häirintä tarkoittavat, sekä harjoitellaan ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti.

Kokeillaan viestintää erilaisten viestintälaitteiden kautta. Osallistetaan lasta arjen mediavälitteisessä viestinnässä.

Eskarilaisen mediaetiketti

Kiusaaminen ei ole sallittua kasvokkain eikä medialaitteiden välityksellä. Useimmat lapset saavat ensimmäisen oman puhelimensa 6–7-vuotiaana, joten puhelin- ja viestittelyetiketti ovat jo eskareille ajankohtaisia. Käsitelkää kiusaamista ja hyvää käytöstä median parissa. Hyödyntäkää älylaitteita aiheen käsittelyssä.

- Pohtikaa yhdessä, millaiset tilanteet ovat eskareiden mielestä kiusaamista tai ikävää käytöstä mediaa käytettäessä. Millaisilla sanoilla ja teoilla tilanteita voi ratkaista?
- Näytelkää ja kuvatkaa yhdessä videolle kohtauksia, joissa toimitaan väärin ja kohtauksia, joissa toimitaan oikein. Katsokaa valmis video yhdessä ja purkakaa tekemisen aikana syntyneitä ajatuksia. Kerratkaa, mitä tehdä jatkossa, jos näkee ikävän tilanteen tai jos joutuu itse sellaiseen mukaan.
- Harjoitelkaa yhdessä kohteliasta puhelin- ja viestittelykäytöstä kahden älylaitteen avulla. Miten kännykkään vastataan ja kuinka puhelu päätetään? Entä millaisia viestejä on mukava saada ja lähettää?

Uudet lukutaidot tukena digiajan opetuksessa ja kasvatuksessa

Miksi uudet lukutaidot? Osallisuus ja aktiivinen toimijuus digitaalisessa mediakulttuurissa ja ohjelmoiduissa ympäristöissä edellyttävät monenlaisia taitoja ja osaamista. Nämä taidot ovat jokaiselle kuuluvia kansalaistaitoja. Tutkimukset ja selvitykset koulumaailmasta kuitenkin osoittavat, että oppilaiden digitaalisissa taidoissa ja monilukutaidossa on suuria vaihteluja ja puutteita. Myös opetuskäytännöissä ja opettajien osaamisessa on eroja. Kaikilla tulisi kuitenkin olla tasa-arvoiset mahdollisuudet harjoitella ja oppia digitaalisessa maailmassa tarvittavia taitoja.

Valtakunnallisella Uudet lukutaidot -kehittämishjelmalla (2020–2022) edistetään lasten ja nuorten medialukutaitoa, tieto- ja viestintäteknologista osaamista ja ohjelmointiosaamista varhaiskasvatuksesta esi- ja perusopetukseen. Kehittämishjelman tavoitteena on yhdenvertaisuuden vahvistaminen digitaalisten taitojen opetuksessa ja oppimisessa. Ohjelman on rahoittanut opetus- ja kulttuuriministeriö, ja se on osa laajempaa Oikeus oppia -kehittämishjelmalla (2020–2022). Kansallinen audiovisuaalinen instituutti vastaa medialukutaidon ja ohjelmointiosaamisen osakokonaisuuksista ja Opetushallitus tieto- ja viestintäteknologisen osaamisen osakokonaisuudesta.

Varhaiskasvatussuunnitelman ja esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteet velvoittavat edistämään lasten ja oppilaiden medialukutaitoa, ohjelmointiosaamista ja tieto- ja viestintäteknologista osaamista niin laaja-alaisena kuin oppimisen alueisiin ja oppiaineisiin kytkeytyvänä osaamisena. Jokaisen kasvatus- ja opetustyössä työskentelevän on omalta osaltaan toteutettava opetussuunnitelmia ja samalla näiden taitojen edistämistä.

Uudet lukutaidot -kehittämishjelman toimenpiteillä tuetaan käytännön kasvatus- ja opetustyön monipuolista ja laadukasta toteuttamista sekä paikallisten suunnitelmien työstämistä ja systemaattista yhteistä kehittämistyötä. Työn tueksi on laadittu kaikkien vapaasti hyödynnettävissä olevia tukimateriaaleja.

Tukimateriaalit löytyvät kehittämishjelman verkkosivuilta osoitteesta www.uudetlukutaidot.fi. Materiaalit julkaistaan myös AOE.fi-palvelussa.

Polkuja medialukutaitoon

Opas varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen

Miten edistää alle 3-vuotiaiden medialukutaitoa?
Entä millainen pedagoginen toiminta rohkaisee lapsia
tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan mediaa?

Opas johdattelee lasten medialukutaidon edistämiseen
varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa käytännön
esimerkkien kautta.

Lisätietoja ja matkaeväitä medialukutaidon poluille
www.uudetlukutaidot.fi

